

O ARHIVĂ BISERICESCĂ BĂNĂȚEANĂ – IZVOR INEDIT PRIVIND ISTORIA DREPTULUI (1780-1886) (continuare din numărul trecut)

Preot prof. dr. Alexandru Stănciulescu Bârda

ELEMENTE DE DREPT CANONIC

8.5.2.1.6.1. Instruire practică pe lângă preoți mai vârstnici sau mai iscusiți. Nu întotdeauna a existat un seminar teologic în eparhie. Până atunci, candidații la preoție învățau cele convenite de la preoții mai vârstnici și, când se considerau destul de bine pregătiți, se prezentau la episcop, acesta le făcea o examinare, eventual îi trimitea la o mănăstire, ori pe lângă un preot cu experiență să capete mai multă îndemnare în oficierea slujbelor, după care îl hirotonea. Cu trecerea timpului, după înființarea seminarului eparhial, erau obligați și acești preoți să urmeze cursurile seminarului, mai ales că ele durau doar câteva luni, de toamna până primăvara¹.

8.5.2.1.6.2. Absolvirea unei școli teologice. Un moment important în pregătirea intelectuală a candidaților la preoție l-a constituit înființarea Seminarului Teologic de la Vârșeț sub tutela episcopiei. Episcopul Iosif Șacabent anunța deschiderea cursurilor acestui seminar la 8 octombrie 1792 și îndemna pe toți preoții și creștinii care ar fi avut copii cunoscători de limba germană și latină să-i trimită la acea școală. Învățătorii care ar fi dorit să devină preoți puteau fi primiți, dar numai după ce își găseau înlocuitor la școală. În seminar predarea se făcea în limbile latină și germană. Acolo învățau nu numai să citească și să scrie, ci și gramatică latinească și nemțească². Dându-și, probabil, seama că sunt condiții prea grele pentru candidații la preoție, iar nevoia de cadre era astringentă, episcopul Petru Vidac restructurează programa de studii seminariale, făcându-o mult mai accesibilă candidaților. Vom observa de data aceasta că limbile străine nu mai existau în programă, dar exista limba română, cu gramatica ei și caligrafia. Dintr-o circulară a acestui episcop din 3 mai 1815, aflăm că până la acea dată, la seminarul de Vârșeț cursurile începeau la 1 noiembrie și se terminau la 15 aprilie, timp în care un candidat la preoție putea să-și însușească toate cunoștințele de care avea nevoie pentru a putea fi hirotonit. Începând din 1815, cursurile se prelungeau, în sensul

¹ Ibid., f. 61 v. -62 r.

² Idem, Dos.I, f. - v.

că începeau de la 15 septembrie și la ele erau obligați să participe și acei clerici, care fuseseră hirotoniți fără școală. În timpul pregătirii seminariale, elevii învățau, în prima parte a anului, „*gramatica rumânească cu bună cetire și scriere frumoasă, bogoslovia dogmatică* (învățătura dogmatică-n.n.), *tălcuirea Evangheliei, cântarea și socoteala* (matematica-n.n.)“³. În partea a doua a anului învățau „*Istoria Bisericii, pastoralnica bogoslovie* (Pastorală-n.n.) sau *învățătura pentru trebile preoțăști și cetire, cântare, scrisoare, tipicul, rânduieli bisericăști, socoata* (matematica-n.n.) *în toată vremea școalei neîncetat să vor învăța în fieș-tecarele treaptă a preoției*“⁴. Pe timpul școlarizării, elevul trebuia „*să fie grijit cu trebuincioasele lucruri pentru hrana și viețuirea lui până când va șede în școală*“⁵. Se făcea chiar un inventar cu cele necesare și anume: „*cărțile ceale trebuincioasă, precum Psaltirea, Ceaslovul, Catehisisul, Trebnicul* (Molitfelnicul - n. n.)“⁶. Între actele necesare pentru școală, mai ales la cei care veneau din zonele de graniță, se numărau: „*slobozenie de la stăpânirea sa*“, recomandare că știe scrisul, cititul și cântarea „*destul de iscusiti și învățați*“⁷. De asemenea, îi mai trebuiau recomandări că este născut din părinți buni și cu purtare bună și că el însuși are purtări bune în localitate. În timpul școlii și mai ales la sfârșitul cursurilor, „*nici unul la ale sale nu va fi slobozit, până atunci când învățăturile ceale înainte zisă nu va săvârși și pentru aceia pentru slobozenia sa a lucra să nu îndrăznească, nici nouă supărare a aduce*“⁸. În octombrie 1822, arhimandritul Sinesie Radivoevici, loțitiitorul episcopului de la Vârșeț, spunea într-o circulară că la Seminarul Teologic de la Vârșeț se preda numai în limba română. Cei ce ar fi vrut să li se predea în limba sârbă erau îndrumați să se prezinte la „*școala clericală*“ din Timișoara⁹. Peste numai o lună, protopopul Nicolae Stoica de Hațeg le comunica celor interesați că la seminarul din Vârșeț se predă atât în românește, cât și în sârbește¹⁰. Episcopul Maxim Manuilovici institua câteva reguli pentru primirea candidaților la Seminarul de la Vârșeț, menite a ridica nivelul școlii și al elevilor:

Candidații să aibă peste 18 ani;

Candidații să provină din familii cu bună comportare morală și socială.

Cei ce aveau părinți cu condamnări, chiar preoți fiind, nu erau primiți;

Candidații înșiși să aibă o bună comportare atestată prin recomandări de la obște, de la preotul paroh și de la protopop;

Să cunoască citirea, scrierea și rânduielile bisericăști;

Să nu fie căsătorit;

Aveau prioritate cei ce absolviseră în prealabil și alte școli și mai ales cei ce cunoșteau și alte limbi;

Să fie sănătos fizic și psihic;

*Să fie prezent la seminar, la anulul școlar, la 1 noiembrie.*⁶

³ Idem, Dos. II, f. 65 r. -67 r.

⁴ Idem, Dos. III, f. 61 v. -62 r.

⁵ Ibid., f. 65 v.

⁶ Ibid., f. 132 v. -134 r.

E posibil ca la un moment dat exigenţele seminarului de la Vârşeş să fi devenit prea mari. Aşa se explică faptul că, în 1831, episcopul era alarmat că mulţi tineri din satele bănăţene se duc la Seminarul de la Arad. Îi ameninţa pe toţi cei care erau în această situaţie şi prevenea pe eventualii amatori de studii arădene, că nu-i va preoţi, dacă au absolvit la Arad, ci nu la Vârşeş⁷. În 1837 se făcea referire şi la Seminarul Teologic din Sebenic(?). Aveau două posturi de profesor libere şi se anunţa concurs pentru acele posturi. Orice preot cu pregătirea necesară se putea prezenta la concurs. Un profesor la acel seminar avea salariul de 300 de florini pe an, la care se adăugau 120 florini pentru hrană şi lemne⁸.

Prin 1841 numărul absolvenţilor de seminrii teologice depăşea necesarul de cadre al eparhiei. De aceea erau sate în care, pe lângă preotul paroh, existau mai mulţi „clerici“, care, în momentul în care se vacanta un post, dădeau examen la consistoriul eparhial din Vârşeş şi-l ocupau. Erau sesizări că unii din aceşti „clerici“ nu frecventează biserica, drept pentru care se introduceau la biserică un fel de condici de prezenţă pentru aceşti „clerici“. Anual, la sfârşitul lui octombrie, fiecare preot paroh trebuia să raporteze protopopului situaţia acestor cadre, comportarea lor şi activitatea în cadrul cultului. Aceste situaţii se treceau la dosarul fiecărui preot în vederea examenului de numire⁹. Mulţi dintre absolvenţii de seminar nu se preoţeau imediat şi rămâneau mai multă vreme să se ocupe „cu economia casei sau a pământului“, ceea ce determina autorităţile eparhiale să rânduiască pentru ei ca, atunci când se hotărăsc să se hirotonească să fie supuşi unui examen, care să cuprindă subiecte din toate obiectele de studiu în faţa unei comisii formată din profesori de seminar sub preşedinţia protopopului Vârşeşului¹⁰. Surplusul acesta de cadre făcea ca în anul şcolar 1849/1850 să nu mai fie primit nici un elev în anul întâi¹¹. În noiembrie 1850 se reluau aceste cursuri, după o întrerupere de doi ani¹². Nu erau primiţi însă decât candidaţii care aveau recomandarea protopopului¹³.

Necesităţile Bisericii făcea ca să se schimbe condiţiile impuse candidaţilor la admiterea în seminarul de la Vârşeş după cum era cazul, uneori de la an la an. În 1845, spre exemplu, se impunea că la seminar nu pot merge decât românii din zona grănicerească, care ştiu şi limba germană, iar cei din zona provincială numai dacă ştiu bine şi ungureşte¹⁴.

8.5.2.1.6.2. Absolvirea unei şcoli normale. În circulara din 28 aprilie 1792, episcopul Iosif Şacabent dădea dezlegare ca acei ce ar dori să devină la preoţi

⁷ Ibid, f. 151 v. -152 r.

⁸ Idem, Dos.III, f. 201 r. -v.; Dos. X, f. 4 v. - 5 r.

⁹ Idem, Dos.III, f. 226 v.

¹⁰ Idem, Dos.III, f. 273 v. -274 r.; Dos. X, f. 32 r. -v.; f.105 r.

¹¹ Idem, Dos.III, f. 267 r.

¹² Idem, Dos.III., f. 272 r.; Dos.X, f. 103 v.

¹³ Idem, Dos. III, f. 273 v.; Dos.X, f. 104 v.

¹⁴ Idem, Dos.III, f. 253 r.; Dos. X, f. 72 r.

sau diaconi pot să fie și absolvenți de școală normală. Această rânduială avea în vedere două aspecte:

2. Preoții trebuiau să fie „*inspectori de școală locală*“ și să predea atât în școală, cât și în biserică cele de învățătură tineretului. În cazul în care nu ar fi avut parohie liberă, puteau fi încadrați ca dascăli de școală, fiind retribuiți de stat după cuviință, până la eliberarea unei parohii¹⁵.

8.5.2.1.6.3. Caterisirea se făcea din următoarele motive:

8.5.2.1.6.3.1. Refuzul de a se prezenta la postul încredințat. Statul se amestecă brutal în treburile interne ale Bisericii. Dovadă în acest sens este circulara din 2 martie 1874 a episcopului Vichentie, prin care le aducea la cunoștință preoților hotărârea Curții ungurești de la Pesta, ca toți preoții supranumerari să fie repartizați în parohiile vacante. În cazul în care ar fi refuzat să se prezinte la post, Curtea dădea dispoziție ca toți asemenea preoți să fie „scoși“ din preoție, respectiv caterisiți, fără drept de a reveni în rândul clerului. În canoanele Bisericii Ortodoxe nu întâlnim o asemenea pedeapsă atât de drastică pentru o vină ca aceasta. Prin urmare, statul își însușea atribuții care-i depășeau competența și încerca să conducă toate sectoarele de activitate, inclusiv pe cel bisericesc.¹⁶ Cazuri de abateri disciplinare sunt citate mereu în documente. Amintim în acest sens preoții Gheorghe Lapatovici și Damaschin Patrașcu din Lugoj¹⁷, preotul Ioan Popovici din Cireașa Bistrii¹⁸.

8.5.2.1.6.3.2. Implicarea preoților în anumite acțiuni, care ar fi vizat stabilitatea socială sau dezmembrarea statului. Când statul pierdea de sub control anumite situații sociale, frământările respective erau puse pe seama preoților și a lipsei lor de activitate pastorală și educativă¹⁹.

8.5.2.1.6.3.3. Părăsirea parohiei pe timp mai îndelungat. Preoții erau legați de parohia lor. Plecările din parohie erau făcute numai cu aprobarea organelor superioare. Astfel, plecările de până la opt zile trebuiau aprobate de către protopopi, iar cele mai îndelungate de către consistoriul eparhial. În caz de nerespectare a acestei reglementări, preotul cu pricina putea fi caterisit²⁰.

8.5.2.1.6.3.4. Practicarea unor activități incompatibile cu demnitatea de preot. Anumite activități erau incompatibile cu misiunea de preot. Ele erau menționate în parte și în Sfintele Canoane, dar, din documentele analizate aflăm și altele, concrete, care le erau interzise preoților. Astfel, la 9 Iulie 1798, la cererea Varmeghiei (Jandarmeriei -n.n. - A.S.), episcopul Iosif Șacabent atenționa preoții că n-au voie, sub pedeapsa caterisirii să se amestece în treburile lumești, mai cu seamă în alegerea cnejilor și ciumeților, la împărțirile și vânzările de pământ între locuitori²¹.

¹⁵ Idem, Dos.I, f. 113 r. - 114 r.

¹⁶ Ibid., f. 7 r.

¹⁷ Ibid., f. 74 r. -75 r.

¹⁸ Ibid., f. 111 v.

¹⁹ Ibid., f. 76 r. - v.

²⁰ Ibid., f. 114 v. -115 r.

²¹ Ibid., f. 161 r. -162 r.